Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
44, 2 (2004) 185-202

TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜK GELENEĞİ AÇISINDAN OSMANLI DÖNEMİ SÖZLÜKLERİ VE ŞEMSEDDİN SÂMÎ'NİN *KÂMÛS-I TÜRKÎ*'Sİ

Paka *YAVUZARSLAN* *

Özet

Bu yazıda, Tanzimat ve sonrasında yazılan sözlüklerin leksikografik prensipleri işlenmiştir. Tanzimat'tan sonra Arapça-Türkçe ve Farsça-Türkçe sözlükler yerine Türkçe açıklamalı sözlüklerin yazılması ihtiyacının nasıl doğduğu ve geliştiği kronolojik olarak işlenmiştir. Bununla birlikte Arap sözlükçülük geleneğinden Batı sözlükçülük geleneğine geçiş olan Şemseddin Samî'nin Kâmûs-Türkî'sinin Türk leksikografisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Kâmûs-Türkî'yle Şemsî Sâmî'nin Türk sözlükçülüğüne getirdiği yeniliklerin neler olduğu örnekleriyle ortaya konulmuştur. Türk sözlükçülüğünün geçirmiş olduğu evreler tespit edilmeye çalışılmış ve bugünkü Türkçe sözlüklerin temeli olan Kâmûs-Türkî'nin döneminde yazılan diğer Osmanlıca sözlüklerden ayrıldığı leksikografik prensipleri ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Sözlük bilimi, Türk sözlük bilimi, Türk sözlükçülük tarihi, Osmanlı sözlükçülüğü, Kamus-ı Türkî, tarihî sözlükçülük, ansiklopedik sözlük, iki dilli sözlükler

Summary

In this article the principle of lexicography of dictionaries written in the period of Tanzimat (administrative reforms period of Ottoman period) and after that period has been evaluated. After the period of Tanzimat how the requirements for

* Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

Ş

ı

ı

Ş

ı

Key words:

ı

1. Giriк:

1 1 1

1 1 1

1 1

1 1.

1

1 1

1 1

1 1

1 1

7N¤p4}[`˜@Ð qð ! u€ <0GX‡Ð

ş ı
ı ığı ı
ı ığı ğ
ı ğ
ı
ğ ş
ğ ı ı ş
ş ğ
ı ı ı
ş ğ ı ı
ı ışı

1 1 1 1 1

1˙
1 1˙ 1 1

1 1 1

1
1 1 1
1 1 1˙ 1˙ 1 1

1˜1 1
1

1

1 1 1 1 1
1 1 1 1 1 1
1 1 1

1 1˜1 1 1
1 1 1 1˙
1 1
1 1 ş ğ
1 1 1 1˙
1 1

1 1
1 1 1
1 1 1 1
1˙ 1˙ 1 1

1

1

1˙1 1 1˙1 l

l

2. Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüĵü 1

1 1

1 1 1

1 1 1 1

1 1˙ 1˙

1

1 1˙

1 1 1

1 1 1 1

1

1 1 1 1

1

1 1 1

1

1˜1 1 1 1

1 1 1 1

1

1 1

1 1 1

1 1 1

1 1˙ 1˙1

1 1 1 1

1 1 1 1 1

1 1 1 1

1 1 1

1

1

ı ı ı

ı
ı ı
ı ı
ı
ı ı ş
ğ ı
ş
ı
ı ı ı ı
ı ı ı

ı ı

ı ı ı
ı ı̇ ı ı ı ı ı
ı ı̇ ı ı ı
ı ı
ı ı ı ı
ı
ı

ı
ı
ı
ı ı ı ı ı
ı ı

ı ı ı
ı ı ı ı ı
ı ı ı

1 ı ı ı
ı ı

2 ı ı ı ı

3 ı ı ı ı
ı ı̃ ı ı

4 ı ı
ı ı ı

ı ı
ı ı

1 1 1

1 1 1˜1

1 1 1 1 1

1 1 1 1

1

1 1˜1

1 [redacted]n

1 1˜1
1 1
1
1
1 1 1 1
1 1 1 1˙1 1 1 1 1 1
1˜1 1 1 1 1
1 1
1 1 1 1˙1 1 1 1 1˙1 1 1

1 1 1
1˙1 1 1
1
1

1˜1 1
1 1 1 1
1
1 1 1
1 1
1 1
1 1 1 1 1
1
1 1 1
1 1˜1 1 1
1˜1 1 1˜1 1
1 1 1 1 1 *l*
l 1 1 1˙1
1 1

1 1
1 1

1 1

1˙ 1˙ 1 1˜1 1

1 1 1 1

1 1

1 1 1 1

l *l* *l* 1

l *l*

1

1 *η* 1

1 1 1 1˙ 1

1 1 1 1

1

1 1 ء =

1 1 1

1

1 1 1 1

1 1˙ 1

1 1˜1 1 1

ι Ş 1

1 1 1

1 2 3

1 1 1

1 1 1˙ 1

1 1 1˙ 1

1 1

1 1 *l*

1 1˜1 1

1

1 1

1˜1 1 1 1

1

1

1 1 1

1 1

1 1 1 1

1 1 1 1˙

1 1 1 1˜1

1 1˙ 1
1 1 1 1 1
1 1 1 1
1 1˙ 1
1 1
ş
1 1˙

1 1 1
1 1
1 l 1 1 1

1˙ 1

l 1
1 1 l 1
1˙ 1
1 1 1 1
1 1 1˙ 1
1 1 1

3.1. ķemseddin Samî'nin Sözlükçülüĵü ve *Kâmûs-ı Türkî*'si

“

1
1 1
1 1
1

1 1 1 1
1 1 1 1˜1
1 1 1
1

1 1˙ 1 1 1
1
1 1˙ 1 1

1 1
l 1 1 1
1
1 1 l 1
1˙ 1

1 l

1 1˜1 1 l
1 1 1 1

l l lş
l l l ş
ş ş
l
1
1˙ 1
1 1 1 1

3.2. şemsedin Samî'nin dil bilimi ve Türk dili konusundaki görüşleri ve ilkeleri:

1 1 1 l l
1 l
l
l 1 1
1

1˙ 1 1 1
1 1 1
1 1

1

2 1 1
1 1 1
1
1 1
1 1˙
1
1 1

3
1 1 1 1˜1
1
1 1
1 1 1
1 1 1 1
1 1 1 1 1

4 1 1
1 1
1 1
1 1 1

5
1˜1
1

6 1 1 1
1 1˙ 1
1˙ 1 1 1 1 1
1 1 1˜1 1

7 1
1 1

8

1 1 1 1

9 1˜1

1 1 1

1 1˜1 1

1 1 1 1

1 1 1

1 1 1 1

l 1

1 1 1˙ 1

3.3. *Kâmûs-ı Türkî*'nin Leksikografik Özellikleri:

□ *l* 1 1

1 1

l *l*

l *l*

l

İ *l*

l 1˙1 1

1˜1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1˙

1

1 *l* 1 1

1 1 1

1 1 1˙ 1 1 1

1 1 1 1 1

1 1˙

salık – ـسـ –

1 1 1

– 1 1 1

[sayrı

1˙ 1 1 1 1

2 1 1

1 1 *l*

3

1

9 *l*
1˙

10 *l* 1

1˙ 1

11 *l* 1
1 1˜1 1 1 1 1
1 1
1 1˙ 1 1 1 1˙ 1
1 1 ||
1 1˜1
1 1 = 1
1 **(=)**
1

12 1 1 *l* 1
1 1

13
1 1 1 1˙ 1
1
1

4. Sonuç

1 1 1
1 1 1
1 1˜1 1 1 1
1 1 1˙ 1˜1 1 1
1 1
1˙ 1 1
1 1˜1 1
1 1 1˙ 1
1 1 1 1

1 1 1
1

1
ı

1 1
1

1

1

1 1

1

Ş

İ ğ ğ ı ş ğ ğ
ı ı İ 1
1 1

ı ı ı
1 1

1 ı ı
1
1 1

1
1 1.

1. 1 1 1
1

Советская Тюркология

Переводная и Учебная Лексикография

Лексикографический Сборник

Арабская Лексико графическая Традиция

Тюркская Лексикология и Лексикография